
monitorizarea implementării

Cartei europene a **limbilor**

regionale sau minoritare

Capitolul – Mijloace de comunicare

Introducere

Materialul de față urmărește să ofere o analiză a modului în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare”, adoptată la Strasbourg în 1992 și ratificată de Parlamentul României prin adoptarea Legii nr. 282 din 2007. Documentul face o trecere în revistă a reglementărilor care vizează domeniul mass-mediei în limbile minorităților naționale, a prevederilor Cartei și a modului în care acestea sunt puse în practică, o analiză a consecințelor Cartei, și formulează un set de recomandări pentru o mai eficientă transpunere în practică a literei și spiritului acesteia.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Implementarea Cartei nu se realizează – nici în domeniul mass-media, dar nici în alte domenii – prin adoptarea de noi acte normative. Conform declarațiilor reprezentantului Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul Guvernului României, la momentul elaborării legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația deja în vigoare.

Din punct de vedere legislativ, audio-vizualului este sectorul mass-media cel mai riguros reglementat în România, prin *Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 – Legea audiovizualului și Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată și actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*. Prin aceste acte se asigură și protecția limbilor minoritare și a valorilor minorităților naționale prin mass-media.

Legea audiovizualului prevede între atribuțiile Consiliului Național al Audiovizualului și obligația de a asigura protejarea culturii și a limbilor minorităților naționale, inclusiv prin urmărirea exprimării corecte în aceste limbi. Aceeași lege menționează că, în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20%, distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie în limba minorității respective.

Pentru asigurarea de emisiuni audiovizuale în limbile minoritare sau regionale, serviciul public de radio și televiziune are între obiectele de activitate definite prin *Legea nr. 41/1994* „realizarea programelor de radiodifuziune sau de televiziune în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment”. Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune le revine responsabilitatea de a promova valorile

minorităților naționale și de a include, în procentul de minim 30% din creația europeană difuzată, pe lângă creația românească, și creații specifice minorităților naționale.

În ceea ce privește conducerea și administrarea acestor instituții, aceeași lege prevede că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două societăți sunt aleși de Parlament, numirea unuia dintre membrii fiecărui consiliu fiind atribuită grupurilor parlamentare ale minorităților naționale. În același spirit, dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Relevante sunt și câteva dintre deciziile Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului), care au caracter normativ. Astfel, între criteriile pe baza cărora CNA decide asupra alocării de licențe audiovizuale, se numără și măsura în care structura și formatul programelor propuse de difuzori asigură protejarea culturii și limbilor minorităților naționale. În plus, se impune că „în cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice ... se va prezenta și un punct de vedere al acestora”.

În ceea ce privește presa scrisă, acest domeniu nu este reglementat printr-o lege specială, în mare parte presa scrisă funcționează pe principiul autoreglementării, în sensul în care organizațiile de jurnaliști definesc un cod deontologic și apreciază, prin premii, performanțele din domeniu. Este încă în vigoare *Legea nr. 3 din 28 martie 1974, republicată - Legea presei din Republica Socialistă România*, care prevede că „oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sînt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă”. Această lege este însă ignorată în practică, dată fiind lipsa ei de relevanță pentru situația actuală a presei.

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru mass-media

2.1 Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 – Obiective și principii

Partea a doua a Cartei limbilor minoritare enumără o serie de principii generale, pe care, conform *Art. 2 – Angajamente*, țara semnatară se angajează să le aplice la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul său. Aceste limbi sunt, conform *Art. 2 din Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare*: limba albaneză, limba armeană, limba bulgară, limba cehă, limba croată, limba germană, limba greacă, limba italiană, limba idiș, limba macedoneană, limba maghiară, limba poloneză, limba romani, limba rusă, limba ruteană, limba sârbă, limba slovacă, limba tătară, limba turcă, limba ucraineană.

Dat fiind faptul că o parte a acestor limbi beneficiază de o protecție extinsă prin intrarea sub incidența Părții a III-a a Cartei, dispozițiile Părții a II-a din Cartă se aplică pentru limbile minoritare sau regionale definite în *art. 4 din Legea nr. 282*, incluse în tabelul de mai jos. Numărul vorbitorilor acestor limbi ca limbi materne este identificat prin datele Recensământului din 2002¹:

Nr crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiș	951
5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Mass-media este unul dintre canalele de punere în practică a principiilor enumerate în Partea a II-a a Cartei, însă în lipsa unor formulări explicite sau a menționării unor standarde, nu se poate vorbi de o monitorizare propriu-zisă a progreselor implementării acestui set de dispoziții ale Cartei. Prezentăm în cele ce urmează o serie de informații relevante pentru reglementările formulate de Cartă și câteva comentarii având caracter de observații generale.

¹ <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Primul alineat al acestei părți ale Cartei include între principii și obiective:

“1. a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;

d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau/și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

Ca un principiu esențial, recunoașterea limbilor minoritare ca expresie a bogăției culturale implică, pe de o parte, încurajarea de către stat a expresiei în aceste limbi prin mijloacele de informare în masă (facilitarea/sprijinirea publicațiilor în limbile minoritare sau regionale, alocarea de timp de emisie în aceste limbi, de frecvențe de emisie radio și TV etc.) și, pe de altă parte, utilizarea mediei ca un canal de promovare în rândul populației a valorilor diversității lingvistice.

Principiul stabilit prin alineatul 1, punctul d. face referire explicită la facilitarea și/sau încurajarea folosirii în oral sau scris a limbilor minoritare în viața publică sau în viața privată. Mass-media – presa scrisă, audio-vizuală și internetul – au un potențial mare pentru implementarea acestui principiu.

Prezentăm în tabelul de mai jos o sinteză a tipului de conținut mass-media existent pentru fiecare minoritate:

Limbă/minoritate		Programe Radio în limba minoritară	Programe TV în limba minoritară	Emisiuni TV în limba română despre minorități	Presă scrisă cotidiană și/sau săptămânală	Reviste
Limbă include în Partea a II-a a Cartei	albaneză					
	armeană					
	greacă					
	italiană					
	idiș/evreiască					
	macedoneană					
	poloneză					
	romani					
	ruteană					
	tătară					
Limbă include în Partea a III-a a Cartei	bulgară					
	cehă					
	croată					
	germană					
	maghiară					
	rusă					
	sârbă					
	slovacă					
	turcă					
	ucraineană					

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respectivelor minorități. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr. 3. Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane, nu și în cazul limbilor care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei.

Societatea Română de Radiodifuziune² (SRR) realizează și difuzează prin studiouri regionale emisiuni în limbi ale minorităților naționale. Aceste emisiuni acoperă limbile cuprinse în Partea a III-a a Cartei, dar și programe în limbile armeană (Radio Constanța), greacă (Radio Constanța), italiană (Radio Timișoara), romani (Radio Târgu-Mureș, Timișoara, Reșița), tătară (Radio Constanța).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează, la rândul ei, o serie de emisiuni în limbile minorităților naționale, în special pe canalul TVR3, înființat în 2008 și dedicat comunităților regionale. De-a lungul anilor, emisiunile dedicate comunităților etnice nu se desfășurau în mod necesar în limbile minoritare. Din 2008 grila de programe TVR face diferența între emisiunile în limbile minoritare și emisiuni despre viața și cultura diferitelor grupuri etnice. Pentru a cuprinde cele 20 de minorități naționale din România, în prezent programele TVR includ emisiuni în limbile: maghiară, germană, sârbă, bulgară, croată, rusă, turcă, cehă, slovacă, ucraineană (dintre limbile incluse în Partea a III-a Cartei) și tătară, greacă, romani (dintre limbile incluse în Partea a II-a Cartei). Pe lângă acestea, programele TVR includ și emisiuni în limba română despre viața și cultura comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, rutenă, evreiască și macedoneană.

Menționăm câteva aspecte care trebuie avute în vedere pentru evaluarea modului în care aceste emisiuni satisfac nevoile comunităților etnice minoritare și au o contribuție la protejarea limbilor regionale și minoritare:

- *timpii de emisie*, care sunt foarte scurți în cazul unor limbi – 5-20 de minute de program TV și 10-60 de minute program radio pe săptămână în cazul minorităților mici (Anexa 1, Timpi de emisie TVR, Anexa 2 – Timpi de emisie Radio);
- *orele de emisie puțin favorabile* – în special în prima parte a după-amiezii, când audiența este formată în majoritate din copii și populația de vârstă a treia;
- *conținutul și relevanța* acestor emisiuni pentru viața cotidiană a comunităților. Dată fiind durata scurtă a emisiunilor și periodicitatea, în general săptămânală – a difuzării lor, știrile sunt excluse din aceste programe. Materialele difuzate sunt în general producția proprie a studiourilor de radio și TV și reflectă evenimente semnificative ale comunităților, aspecte legate de religie, tradiție, obiceiuri;
- *calitatea materialelor difuzate*. Există puține baze pentru o evaluare calitativă obiectivă a materialelor radio și TV difuzate. Aspecte relevante din acest punct de vedere sunt cotele de audiență reduse (explicabile și prin orele de emisie), bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii vorbitori, lucrând cu colaboratori, lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să

² Conform *Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune - 2008*, la <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.

În această parte a Cartei, singura referire explicită la mass-media este făcută în alineatul 3, prin care mijloacelor de comunicare în masă le revine, alături de educație, rolul de a cultiva înțelegerea reciprocă între grupurile lingvistice, precum și valorile respectului, înțelegerii și toleranței față de limbile minoritare.

Din această perspectivă are relevanță modul în care mass-media în general reflectă aspecte referitoare la comunitățile etnice și lingvistice minoritare și diversitatea etno-lingvistică. Nu există un organ specializat de control al presei scrise; în domeniul audio-vizualului garantul acestor principii (mai degrabă al neîncălțării acestor principii) fiind Consiliul Național al Audiovizualului (www.cna.ro).

Posturile de radio și televiziune publice includ în grilele de program, pe lângă emisiuni în limbile minorităților, și emisiuni în limba română despre viața comunităților etnice (ex. „Conviețuiri”, la TVR), încercând astfel să promoveze cunoașterea reciprocă și respectul pentru diversitate, inclusiv diversitatea lingvistică.

Preocupări legate de promovarea dialogului interetnic și de reflectarea corectă în presă a temelor legate de comunitățile etnoculturale minoritare au în special organizațiile neguvernamentale. Agenția de Monitorizare a Presei – Academia Cațavencu (www.mma.ro), Centrul pentru Jurnalism Independent (www.cji.ro), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, care a inițiat proiectul *Divers.ro*, au derulat de-a lungul anilor proiecte relevante în acest sens.

Experții acestor organizații apreciază că în ultimii ani s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative la nivelul reflectării problemelor minorităților în presa de limbă română. Un rol important în acest sens îl au atât modificările de natură legislativă, privind combaterea discriminării, cât și faptul că în redacțiile de limbă română sunt integrați tot mai mulți etnici minoritari care sunt în măsură să ofere o perspectivă relevantă asupra vieții comunităților etnice.

4. În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.

Competența principală în punerea în practică și monitorizarea implementării *Cartei limbilor regionale și minoritare* revine Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) din cadrul Guvernului. Sub coordonarea DRI se află Consiliul Minorităților Naționale (CMN), un organ consultativ al Guvernului, fără personalitate juridică, care are drept scop asigurarea relațiilor cu organizațiile minorităților naționale. CMN este format din reprezentanți ai organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, reprezentate în Parlamentul României.

Pe agenda publică nu se poate vorbi de o dezbatere legată de presa în limbile minorităților naționale. Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritare la capitolul mijloace de comunicare o posibilă soluție ar fi dezvoltarea unui grup consultativ format din experți din mass-media – provenind din domeniul public și privat – cu apariție/difuzare în limbile minorităților.

2.2. Relevanța Părții a III-a, Articolul 8 din Cartă pentru domeniul mass-media

Partea a III-a a Cartei conține un set de prevederi, dintre care statele semnatare se angajează să aplice pentru fiecare limbă minoritară a cărei protecție este inclusă în această parte a Cartei un minim de 35 paragrafe. Dintre acestea statul trebuie să aplice minim un paragraf din *Articolul 11 – Mijloace de comunicare*.

Conform *Articolului 5 din Legea nr. 282*, prevederile Părții a III-a din Cartă se referă la un număr de zece limbi regionale sau minoritare. În tabelul de mai jos redăm, în ordinea numărului de persoane care utilizează limba respectivă, cele zece limbi și numărul persoanelor care, la recensământul populației din 2002, s-au declarat vorbitoare ale limbii respective, ca limbă maternă:

Nr crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă ³
1	Limba maghiară	1.443.970
2	Limba ucraineană	57.407
3	Limba germană	44.888
4	Limba ruso-lipoveană	29.246
5	Limba turcă	28.115
6	Limba sârbă	20.411
7	Limba slovacă	16.027
8	Limba bulgară	6.735
9	Limba croată	6.355
10	Limba cehă	3.381

Autoritățile române și-au asumat punerea în practică a 3 paragrafe din Art. 11 pentru fiecare limbă menționată mai sus.

Paragraful 1, este preluat diferențiat pentru fiecare limbă minoritară, în funcție de numărul de vorbitori, extinderea teritorială a uzanței acestor limbi și a nivelului actual de dezvoltare a presei în limbile minoritare. Acest paragraf face referire la sprijinirea realizării și difuzării de materiale de presă scrisă, radio și televiziune în limbile minoritare și regionale, asistența financiară pentru aceste producții și sprijinirea pregătirii profesionale a jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.

Paragrafele 2 și 3 au fost asumate integral pentru toate cele 10 limbi minoritare. Prin Paragraful 2 părțile semnatare se angajează să garanteze libertatea de recepție directă și retransmitere a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor

³ <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

vecine, realizate într-o limbă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și circulație a informației într-o limbă regională sau minoritară să nu fie impusă presei scrise.

Paragraful 3 prevede ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

Analiza modului și mecanismelor de implementare a Părții a III-a

În cele ce urmează prezentăm o serie de aspecte legate de implementarea în România a prevederilor din Partea a III-a a Cartei. Pentru fiecare (sub)paragraf prezentăm un tabel sintetic și comparativ a dispozițiilor asumate de către statul român și o analiză a modului de implementare. Informațiile și opiniile la care facem referire în comentarii au fost obținute prin documentare, chestionare și interviuri adresate organizațiilor minorităților naționale, instituțiilor de presă, organizațiilor mass-media și unor organisme publice având competențe în domeniul mass-media sau al minorităților naționale. O listă completă a surselor de informare și a persoanelor/organizațiilor intervievate este anexată la sfârșitul raportului.

Paragraful 1, Subparagraful a.

În ceea ce privește serviciile publice de radio și televiziune, România își asumă punctul iii. al subparagrafului a, și anume să ia măsuri pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile minoritare sau regionale. Doar în cazul limbii maghiare, statul român va încuraja/facilita crearea a cel puțin un post de radio și a unuia de televiziune în această limbă.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare.</i>										

Serviciile publice de radio și televiziune sunt asigurate prin Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune.

Conform *Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008*⁴, serviciul public de radio asigură difuzarea de emisiuni în toate cele 10 limbi minoritare prin studiourile regionale, astfel:

- Bulgară – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Cehă – 60 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Radio Reșița);
- Croată – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Germană – 1630 de minute pe săptămână (Radio București, Timișoara, Târgu-Mureș, Reșița);
- Maghiară – 6230 de minute pe săptămână (Radio București, Târgu-Mureș, Cluj, Timișoara, Reșița);
- Rusă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Sârbă – 870 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Slovacă – 90 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Turcă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Ucraineană – 85 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița, Cluj).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează pe canalele TVR1, TVR2, TVR3, TVR Cultural, TVR Internațional emisiuni în toate limbile minoritare prevăzute de Partea a III-a din Cartă.

Începând cu octombrie 2008, SRTV a înființat postul TVR3, un prim post dedicat temelor și comunităților locale și regionale. Grila TVR3 este formată din producții ale studiourilor teritoriale TVR Iași, TVR Craiova, TVR Cluj, TVR Timișoara, TVR Târgu-Mureș, partea de sud a țării fiind acoperită de producții realizate de studioul central din București. Conform Raportului de activitate al SRTV, algoritmul de includere a emisiunilor în limbile și despre minoritățile naționale în grila de programe este realizat prin consultare cu reprezentanții minorităților din Parlamentul României. Un tabel cu timpii de emisie alocați pentru fiecare minoritate națională (mai puțin cea maghiară) se regăsește în Anexa nr 1, prezentată la sfârșitul raportului.

Până în 2008 programele TVR includeau emisiuni în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Înființarea în octombrie 2008 a canalului TVR3 a permis mărirea spațiului alocat emisiunilor în limbile minorităților și a dus la crearea de noi emisiuni. Pentru prima dată în istoria TVR, în grila de programe a TVR3 au fost introduse, în octombrie 2008, emisiuni în limbile: bulgară, croată, rusă, turcă, tătară, greacă, cehă, slovacă și ucraineană.

Tot începând din 2008, în programul TVR s-a făcut distincția între emisiuni în limbile minorităților (subtitrate în limba română) și emisiuni despre minorități naționale, în limba română.

Difuzarea de către canalele ale serviciului public de radio și televiziune de emisiuni în limbile bulgară, cehă, croată, germană, rusă, sârbă, slovacă, turcă și

⁴ <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

ucraineană confirmă faptul că România respectă angajamentul asumat pentru aceste limbi prin subparagraful a, punctul iii., acela de a lua „măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare”.

În ceea ce privește punctul ii., asumat în relație cu limba maghiară, de a „încuraja și/sau facilita crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune” măsura respectării acestei prevederi este relativă și dependentă de interpretarea sintagmelor „încuraja” și „facilita”. Nu există încă un post de radio sau televiziune, serviciu public, care să emită exclusiv în limba maghiară. O soluție intermediară în respectarea acestei prevederi este înființarea în 2008 a studioului regional de televiziune Târgu-Mureș, al cărui program este de aproximativ 50% în limba maghiară. Similar, Radio Târgu-Mureș, care acoperă cu programe județele Mureș, Brașov, Harghita și Covasna, emite săptămânal 3.000 minute în limba maghiară în FM (unde scurte), din care 2.220 de minute și pe unde medii.

Paragraful 1, Subparagraful b.

Subparagraful b. face referire la difuzarea de emisiuni radio în limbile regionale sau minoritare. Spre deosebire de subparagraful a., care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de radio (limba maghiară) și emiterea în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>b. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>b. ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiterea de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic.</i>										

Este interesant de observat că, dintre cele 10 limbi ale Părții a III-a a Cartei, acest subparagraf nu se aplică limbii croate.

În ceea ce privește emisiunile radio în limbile minorităților naționale ale Societății Române de Radiodifuziune, detaliile – limbile de emisie, timpii de emisie – sunt prezentate la categoria anterioară.

Nu există informații centralizate referitoare la emisiunile radio în limbile regionale și minoritare difuzate de posturile private. Din informațiile obținute de la reprezentanții organizațiilor minorităților naționale și de la reprezentantul CNA, aflăm că, exceptând limba maghiară, sârbă și turcă nu există emisiuni radio în limbile minorităților naționale pe alte posturi decât cele ale serviciului public. Rațiunile sunt în principal de natură financiară, dat fiind numărul mic de vorbitori ai acestor limbi, posturile comerciale nu găsesc interes în includerea în grila lor a acestui tip de emisiuni.

În limba sârbă a apărut relativ recent un post privat, Radio Link, însă acesta este un post comercial, fără producție proprie de materiale informative.

Comunitatea turcă este singura care deține un post propriu de radio, care emite în Constanța, pe unde scurte, timp de 9 ore pe zi în limbile turcă și română. Funcționarea postului este finanțată în cea mai mare parte prin eforturile comunității și prin fonduri din partea Guvernului Turciei. În programul postului un rol important îl au emisiunile religioase; din această perspectivă postul adresându-se nu doar etnicilor turci, ci întregii comunități musulmane, inclusiv tătarilor turco-musulmani.

Acest subparagraf se aplică diferențiat pentru limba maghiară, unde România se angajează să „încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio”. Din nou, monitorizarea aplicării Cartei este dependentă de înțelegerea termenilor „a încuraja” și „a facilita”.

După cum am menționat deja, nu există un post de radio public exclusiv în limba maghiară. Dacă însă, de exemplu, considerăm alocarea de licențe radio pentru posturile private cu emisie în limba maghiară ca un act de facilitare a creării de stații radio, putem spune că există un nivel de acoperire practică pentru acest angajament.

Conform datelor citate de reprezentantul CNA, există câteva zeci de posturi de radio care emit în limba maghiară. Acest lucru este datorat atât dimensiunii minorității maghiare, cât și apropierii de Ungaria. Există mai multe posturi care emit în România din Ungaria sau care sunt deținute de firme ungurești licențiate în România. În special acolo unde comunitatea maghiară este mai numeroasă, se poate vorbi de funcționarea în baza unor principii de piață a posturilor private de radio. Funcționează astfel o serie de posturi de radio locale care emit pentru comunitatea respectivă în limba maghiară, între care: Paprika Rádió – Cluj-Napoca, Profi Rádió – Târgu Secuiesc, Rádió Gaga – Târgu-Mureș, Régió Rádió – Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Baraolt, Retró Rádió – Miercurea Ciuc,

Siculus Rádió – Târgu Secuiesc, Star Rádió – Odorheiu Secuiesc, Vox FM – Cristuru Secuiesc.

Rămâne totuși o problemă faptul că posturile de radio care emit în limbile minoritare nu acoperă toate ariile geografice unde trăiesc vorbitori ai acestor limbi. Din această perspectivă este relevant de menționat că nu există posturi de radio private cu acoperire regională. De exemplu, în cazul minorității maghiare, în orașele mari există posturi private locale de limbă maghiară sau emisiuni în limba maghiară la posturile publice cu emisie regională. Sunt însă vorbitori de limbă maghiară ca limbă maternă care nu au acces la aceste posturi (în general în mediul rural sau cei care nu locuiesc în arii cu un număr mai mare de etnici maghiari). În plus, dacă luăm în considerare faptul că posturile locale permit difuzarea de informații relevante pentru ascultător, deoarece se referă la aspecte din realitatea imediată a acestuia, doar o mică parte dintre vorbitorii limbilor minoritare au acces la emisiuni radio cu un conținut semnificativ. Totuși, dat fiind ritmul alert de creștere a numărului de posturi private și posibilitățile de expansiune prin internet, putem estima că în câțiva ani problema acoperirii geografice a emisiunilor în limbile minoritare va fi rezolvată.

Un aspect relevant în ceea ce privește accesul la emisiuni radio este difuzarea prin internet. Funcționarea *online* a unui post de radio implică costuri mult mai mici decât transmisiile prin unde radio și recepția lui se poate face și în afara ariei de emisie. Majoritatea posturilor de radio private care emit și în limba maghiară pot fi ascultate *live* prin internet. În ceea ce privește celelalte limbi minoritare, ele pot fi urmărite și pe internet datorită faptului că SRR asigură audiția *live* a programelor sale; posturile de radio publice regionale fiind accesibile prin www.radoromaniaregional.ro.

O serie de considerente critice legate de conținutul programelor radiofonice în limbile minoritare și relevanța lor pentru nevoile de conservare și dezvoltare a utilizării limbii sunt incluse în analiza Subparagrafului d.

Paragraful 1, Subparagraful c.

Similar punctului anterior referitor la emisiunile radio, Subparagraful c. face referire la difuzarea de emisiuni de televiziune în limbile regionale sau minoritare. Din nou, spre deosebire de subparagraful a, care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de televiziune (limba maghiară) și emiterea în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>c. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;</i>										

În ceea ce privește serviciul public de televiziune, în raportul de activitate din 2008 al SRTV se menționează că:

- *TVR a respectat cu strictețe spațiile alocate programelor destinate minorităților etnice din România pe cinci canale ale sale;*
- *În perioada 2005-2008 la Televiziunea Română nu au fost înregistrate petiții sau sesizări cu privire la criteriul de discriminare „limbă”. Televiziunea Română respectă întocmai prevederile din Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare.*

La TVR funcționează o *Secție maghiară* și o *Secție Emisiuni pentru alte minorități*.

Secția maghiară a produs în 2008, conform raportului de activitate, 248 de ore de emisie. Conform grilei prezentate în Anexa 1. TVR difuzează săptămânal aproximativ 280 de minute de emisie în limba maghiară, pe următoarele posturi: TVR1 (125 minute), TVR2 (52 minute), TVR3 (48 minute), TVR Cultural (28 minute). Bilunar sunt transmise pe TVR Internațional cca. 55 de minute în limba maghiară.

Emisiunile difuzate în limba maghiară sunt în cea mai mare parte producții proprii, realizate în premieră, mai puțin programele prezentate pe TVR Cultural și TVR Internațional care reprezintă selecții ale programelor produse și difuzate pe TVR1, TVR2 și TVR3.

Acestor producții li se adaugă producțiile studiourilor teritoriale ale TVR în limba maghiară: TVR Cluj, TVR Târgu-Mureș și TVR Timișoara.

Raportându-ne la textul Cartei și angajamentul autorităților române de a facilita crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limba maghiară, această dispoziție nu este până în acest moment satisfăcută prin serviciile publice.

Spre deosebire de radio, unde există mai multe posturi locale private de limba maghiară, în cazul televiziunii, date fiind costurile mult mai mari de funcționare a unei stații TV, numărul de inițiative private este mult mai mic. Posturi private de televiziune în limba maghiară există doar la nivel local, în ariile cu populație preponderent maghiară și reprezintă mai degrabă canale informative ale difuzorilor de cablu, cu anunțuri de interes local și o foarte redusă producție editorială proprie. În mare parte, nevoile sunt acoperite prin preluarea canalelor de limbă maghiară – din Ungaria sau internaționale – prin serviciile de televiziune prin cablu.

Punctul ii. al acestui subparagraf – referitor la opt dintre cele 10 limbi din Partea a III-a a Cartei – este acoperit în practică prin emisiunile difuzate de canalele TVR.

Până la înființarea canalului TVR3, în octombrie 2008, *Secția Emisiuni pentru Alte Minorități* realiza emisiuni doar în limba română despre comunitățile etnice din România, iar studiourile teritoriale din Cluj și Timișoara produceau și emiteau pe frecvență regională (splitare pe TVR2) emisiuni săptămânale în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Prin crearea TVR3, aceste emisiuni au fost introduse în grila de programe a noului canal, putând fi astfel urmărite în întreaga țară, nu numai în aria de acoperire a studioului regional care a produs emisiunea respectivă. Acestor emisiuni li s-au adăugat la TVR3 alte nouă emisiuni săptămânale în limbile: bulgară, croată (realizate de TVR Timișoara), rusă, turcă, tătară, greacă (realizate de studioul central), cehă, slovacă și ucraineană (realizate alternativ de TVR Cluj și TVR Timișoara). Timpii de emisie pentru fiecare limbă sunt prezentați în Anexa 1.

Emisiunile difuzate reprezintă exclusiv producție proprie TVR și sunt realizate în limbile minoritare și transmise cu subtitrare în limba română. Cu excepția emisiunilor în limba sârbă, pentru care TVR are angajați proprii, toate celelalte emisiuni sunt realizate cu sprijinul unor colaboratori externi. Deși există o legătură între echipele de redacție ale acestor emisiuni și organizațiile minorităților naționale, reprezentanții ai acestor organizații își exprimă dorința unei colaborări mai apropiate, în special în cazurile în care comunitatea este relativ izolată geografic de locațiile studiourilor de producție.

Nu există date cu privire la existența unor emisiuni în limbile acestor minorități în cadrul posturilor TV private.

Emisiunile TVR1 au o acoperire geografică de 98%, iar cele de pe TVR2 de circa 80%. Din această perspectivă una dintre mizele programării emisiunilor în limbile minorităților este de a avea timp cât mai semnificativi pe aceste posturi. Posturile cu transmisie prin satelit pot fi recepționate prin antenă parabolică individuală sau prin operatorii de TV cablu, acestea acoperind cca. 70% din teritoriul României. Dintre emisiunile pentru minorități, doar cele difuzate pe TVR internațional sunt la acest moment disponibile și pentru vizionare prin internet. Secția Maghiară a TVR are în plan un proiect de realizare a unei arhive *online* a tuturor emisiunilor.

Se face remarcată lipsa unui angajament prin acest subparagraf față de limba germană, aspect surprinzător dat fiind faptul că televiziunea română alocă timp de emisie semnificativi în această limbă. În cadrul Departamentului minorității al TVR funcționează *Secția germană*, care produce cca. 140 de minute de program în limba germană și emite cca. 215 minute săptămânal, pe 5 canale ale serviciului public.

Paragraful 1, Subparagraful d.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>d. să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;</i>										

Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005 privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală, menționează în Art. 8., paragraful 2, între criteriile de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe: „c) protejarea (...) culturii și a limbilor minorităților naționale”. Putem afirma că prin acest document este oferită o garanție cu privire la respectarea prevederilor Subparagrafului d.

Considerăm că este necesară o analiză a conținutului producțiilor audiovizuale difuzate, precum și a relevanței lor pentru publicul adresat și pentru protecția lingvistică a limbilor regionale și minoritare.

În ceea ce privește conținutul programelor radio, în cea mai mare parte, emisiunile transmise de posturile publice reprezintă producție proprie. Acestea sunt materiale jurnalistice, de la buletine de știri, la materiale informative, educative și de divertisment. Între genurile mai rar întâlnite în grila de programe, în special ca producții proprii se numără teatrul radiofonic. Radio Cluj a înregistrat și difuzat în 2008 un spectacol de teatru radiofonic în limba maghiară.

Pachetul de programe pentru minoritățile etnice al Societății Române de Radiodifuziune include materiale radio prin care SRR intenționează (conform raportului de activitate) să cultive limba și valorile culturale ale minorităților naționale, tradițiile și obiceiurile acestora, să prezinte viața și preocupările comunităților etnice integrate în ansamblul societății românești. Programele, produse în București, sunt realizate de o redacție specializată, Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană, aflată în sediul central al SRR, care produce emisiuni în limbile maghiară și germană, preluate apoi și de posturile regionale de radio Târgu-Mureș, Cluj și Timișoara. Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană realizează săptămânal 380 de minute în limba maghiară și

370 de minute în limba germană. Emisiuni în limbile minorităților naționale produc și difuzează posturile regionale Cluj, Constanța, Iași, Reșița, Târgu-Mureș și Timișoara. În realizarea acestor emisiuni, redactorii se consultă cu reprezentanții și organizații ale minorităților. Există și colaborări cu studiourile publice din Ungaria, Slovacia, Ucraina, Serbia, Croația, Slovenia pentru realizarea în comun a unor emisiuni.

Posturile de radio comerciale transmit muzică, emisiuni interactive fiind în general populare la public. În funcție de specificul și aria de acoperire a postului, acestea sunt obligate să transmită⁵ și producții proprii cu informații de interes local.

În producția de emisiuni în limba maghiară un rol important îl are activitatea postului *Erdély FM* care constă în primul rând în crearea programelor de interes public pentru posturile de radio comerciale cu limba de difuzare maghiară. Aceste emisiuni sunt preluate și difuzate de posturi private cu difuzare locală din diferite zone ale țării – în special județele Mureș, Harghita, Covasna, Cluj, Hunedoara - asigurând astfel o distribuție geografică largă a acestor emisiuni al căror conținut se adresează în special publicului educat.

În ceea ce privește tipul de materiale audiovizuale difuzate de Televiziunea Română în limbile minorităților, acestea sunt determinate în bună măsură de timpii de emisie alocăți și frecvența difuzărilor:

- Structura emisiunilor în limba maghiară: buletin informativ, difuzat săptămânal, (10%); publicistică/*infotainment* - reportaj, *talk-show*, discuții cu moderator (30%); artă și cultură – documentare, interviuri, religie (25%); divertisment – muzică, dans, umor, scenete, spectacole (25%); știință și educație – documentare, interviuri, discuții (10%).
- Emisiunile în limba germană includ: reportaje, documentare, interviuri, divertisment etc.
- Structura emisiunilor în limbile celorlalte minorități: buletin informativ – cronici săptămânale de evenimente (10%); publicistică/*infotainment* – reportaje (35%); artă și cultură – documentare, interviuri (20%); divertisment – muzică și dansuri tradiționale (10%); educație – școală, interviuri (10%); religie – (10%).

Emisiunea magazin în limba maghiară a TVR include și o scurtă rubrică dedicată vorbirii corecte a limbii. Pe lângă emisiunile standard, cu ocazia sărbătorilor, există programe speciale care, în cazul transmisiunilor în direct, implică timp de emisie suplimentari.

Există studiouri de producție TV independentă la nivel profesionist doar în limba maghiară. Conform declarațiilor reprezentantului TVR, pe baza unor parteneriate, TVR primește dreptul de difuzare a unor materiale TV realizate de aceste studiouri, în special filme documentare. În schimb, TVR are posibilitatea de a oferi acestor producători materiale din arhiva proprie, care conține emisiuni realizate începând cu 1969.

⁵ Prin Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005, <http://www.cna.ro/Decizia-nr-403-din-30-iunie-2005.html> (accesat la 11.08.2009)

Conform mențiunilor din raportul de activitate, TVR a rezervat un spațiu de emisie pentru difuzarea săptămânală pe canalul TVR 3 a unui film artistic din statele de proveniență a minorităților naționale, cu subtitrare în limba română. Programele în limbile minorităților nu includ aproape deloc componente de interacțiune cu publicul. Singurele căi prin care redacțiile primesc *feedback* de la public sunt scrisorile (și în unele cazuri *e-mail*-uri, telefoane și SMS-uri). Sunt în felul acesta cunoscute (parțial) doar părerile telespectatorilor existenți, rămânând complet necunoscute părerile și nevoile celor care sunt parte a publicului țintă al acestor emisiuni, dar care nu se numără între cei care le urmăresc. TVR a semnat sau urmează să semneze acorduri de colaborare (schimb de emisiuni, filme artistice, documentare, reportaje etc.) cu televiziunile publice din Albania, Bulgaria, Cehia, Croația, Germania, Grecia, Israel, Macedonia, Rusia, Serbia, Slovacia, Turcia, Ucraina și Ungaria.

În ceea ce privește audiența emisiunilor TV pentru minorități, ea este una scăzută, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR fiind justificată prin misiunea publică a SRTV și nu prin cotele de interes ale publicului. Emisiunile difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii.

Nu există studii speciale cu privire la nevoile vorbitorilor limbilor minoritare în relație cu tipul de programe mass-media – format, teme de interes, durată, oră de difuzare etc.

Pentru toate aceste emisiuni există și un număr, redus, de telespectatori nevorbitori ai limbilor minoritare respective, pentru care vizionarea este facilitată prin subtitrările în limba română. Acest public este într-o oarecare măsură format din cei interesați de temele specifice minorităților naționale sau de limbile vorbite de acestea. O altă parte a acestui public reprezintă însă receptori pasivi – în special populația din zona rurală care nu are acces la o gamă largă de posturi TV.

Paragraful 1, Subparagraful e.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>e. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare;</i>										

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respectivelor minorități. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr 3. Acestea sunt în general reviste cu apariție săptămânală, lunară și chiar trimestrială, care acoperă subiecte legate de cultura, obiceiurile și limba comunităților. O parte a organizațiilor minorităților mici editează separat și o publicație literară în limba maternă. Aceste publicații sunt în general finanțate prin fondurile pe care organizațiile minorităților le primesc de la Departamentul pentru Relații Interetnice. Apărute în tiraje reduse, de la câteva sute la 1.500 de exemplare, aceste reviste sunt în general distribuite gratuit în comunități prin intermediul lăcașelor de cult, al școlilor cu predare în limba maternă, prin primării și filiale ale organizațiilor minorităților.

Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane.

În limba maghiară sunt publicate și difuzate național ziarul *Romániai Magyar Szó* (apare la București) și cotidianul *Krónika* (apare la Cluj-Napoca). Cotidiene județene: *Szabadság* – Cluj, *Nepújság* – Târgu-Mureș, *Hargita Nepe* – Miercurea Ciuc, *Háromszék* – Sfântu Gheorghe, *Friss Újság* – Satu Mare, *Bihari Napló* – Oradea, *Nyugati Jelen* – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara). Acestea li se adaugă săptămânalele: *Brassói Lapok* – Brașov, *Erdélyi Napló* – Cluj, *Erdélyi Riport* – Oradea, *Új Szó* – Timișoara. Tirajele acestor publicații sunt în general în jur de 6000 de exemplare.

Presa în limbile minorităților, așa cum e cazul și în domeniul audiovizual, nu funcționează după principii de piață decât în cazul unor publicații din Secuime, unde practic acesta nu are statut de presă minoritară. În afara acestui spațiu însă, veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Din punctul de vedere al numărului de publicații în limba maghiară situația este satisfăcătoare pentru reprezentanții etniei, problemele sunt identificate la nivel calitativ. Experții mass-media consultati remarcă drept caracteristică a presei de limbă maghiară o vulnerabilitate a acestor publicații la influențe de natură politică.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiene județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiștii ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

În limba germană apare la București *Allgemeine Deutsche Zeitung* (cinci apariții pe săptămână), cu difuzare națională și săptămânalele *Hermannstädter Zeitung* – Sibiu, *Banater Zeitung* – Timișoara, *Karpaten Rundschau* – Brașov. Aceste reviste au un tiraj de 2.000-3.000 de exemplare și sunt finanțate în principal prin

fonduri de la Departamentul pentru Relații Interetnice și alte granturi atrase de organizațiile germane. În cazul limbii germane există mai mulți vorbitori ai limbii decât membrii ai minorității propriu-zise, audiența presei fiind formată și din cei care nu au limba germană ca limbă maternă. Din punct de vedere redacțional, aceste publicații sunt interesate să deservească în special membrii etniei germane, cu materiale informative și formative legate de realitatea comunității.

Paragraful 1, Subparagraful f.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>f.i. să acopere costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare;</i>										

Acest subparagraf se aplică, prin punctul i., exclusiv pentru limbile maghiară și germană. Conform *Art. 10 din Legea 282/2007*, dispozițiile art. 11 paragraful 1 subparagraful f) (i) din Cartă se vor aplica în concordanță cu prevederile Legii nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune, republicată, cu modificările ulterioare.

Dată fiind specificarea făcută prin lege, aceste dispoziții se aplică în relație cu serviciile publice de radio și televiziune.

Societatea Română de Televiziune include, în studioul său central, două secții dedicate emisiunilor în limba germană și maghiară.

Paragraful 1, Subparagraful g.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>g. să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.</i>										

Prin Subparagraful g. autoritățile române își asumă, pentru toate cele 10 limbi minoritare menționate în Partea a III-a a Cartei să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului instituțiilor mass-media care dezvoltă conținut în limbile regionale sau minoritare.

Este aici relevant de menționat care este situația actuală a jurnaliștilor care realizează materiale de presă în limbile minoritare. După cum aflăm de la reprezentanți ai TVR, doar o mică parte dintre realizatorii de emisiuni în limbile minorităților sunt angajați ai SRTV. Acest lucru se datorează pe de o parte faptului că aprobarea schemei de personal se face la nivel central, cât și numărului mic de vorbitori ai unora dintre limbi. O mare diferență este între situația emisiunilor în limbile minoritare care au existat în grilele TVR și înainte de 2008, unde există angajați specializați și o experiență de lucru, și cea a emisiunilor nou introduse o dată cu apariția TVR3. În aceste cazuri emisiunile sunt realizate de colaboratori care nu sunt specializați în presă audiovizuală. Deci, dacă vorbim de nevoia de specializare a resurselor umane din echipa de redacție, trebuie urmărite două aspecte: dezvoltarea profesională în domeniul jurnalistic și o foarte bună stăpânire a limbii respective.

Pe lângă redactori, în special în audiovizual, o formare specială este necesară și pentru o parte a personalului tehnic (ex. editori, cameramani) și pentru traducători, în cazul emisiunilor difuzate la TVR unde există obligativitatea subtitrării emisiunilor. Din datele obținute, doar redacțiile emisiunilor de limbă maghiară și germană au vorbitori ai limbilor respective în echipa tehnică, în cazul celorlalte limbi minoritare personalul de suport nu stăpânește limba la a cărei producție lucrează.

La acest nivel o contribuție semnificativă o au organizațiile minorităților naționale, care, în cele mai multe cazuri, au făcut posibilă participarea unor membri ai etniei la cursuri de jurnalism, dar și la cursuri de limbă, în țara în care limba respectivă reprezintă limba oficială.

O problemă semnalată de reprezentantul comunității ucrainene, limbă care se vorbește în diverse dialecte în diferitele zone ale țării, este aceea a dialectului folosit în emisiunile audiovizuale. Posturile de radio și televiziune angajează vorbitori ai limbilor minoritare pentru realizarea de emisiuni, însă nu dețin competența de a verifica nivelul și calitatea limbii vorbite de către aceștia. De aceea, organizațiile minorităților atrag atenția asupra necesității colaborării între canalele mass-media și catedrele de filologie în care se studiază la nivel universitar aceste limbi. Unele dintre aceste limbi sunt obiect de studiu universitar în cadrul facultăților de litere, în aceste cazuri, planul de învățământ incluzând și cursuri de scriitură de presă sau media.

Structuri asociative ale jurnaliștilor de limbă minoritară există doar în cazul presei de limba maghiară Uniunea Jurnaliștilor Maghiari din România și, mai recent, o asociație a jurnaliștilor romi. În aceste foruri se discută aspecte legate de deontologie, temele prioritare ale comunității și sunt, uneori, organizate cursuri pentru jurnaliști.

La nivel de studii universitare (licență) finanțate de stat, Universitatea Babeș-Bolyai, include, în cadrul Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, o Facultate de Jurnalistică cu secții în limba germană (9 locuri) și maghiară (12 locuri).

Există și locuri speciale pentru minorități la catedrele de Jurnalistică ale unor universități publice, însă, în aceste cazuri studiul materiilor jurnalistice se face în limba română. De exemplu, Universitatea Andrei Șaguna din Constanța alocă la Facultatea de Jurnalism un loc pentru studenți de etnie turcă. Mai multe universități alocă locuri suplimentare pentru studenții romi.

Între obiectivele pentru anul 2009, Televiziunea Română a inclus și organizarea de cursuri de perfecționare pentru colaboratorii care realizează noile emisiuni în limbile minorităților naționale la TVR3.

Organizații neguvernamentale, în special Centrul pentru Jurnalism Independent, oferă numeroase cursuri și programe de pregătire și specializare pentru jurnaliști, deși în prezent nu mai derulează cursuri speciale pentru jurnaliști care scriu în limba minorităților naționale. Specialiștii din organizațiile mass-media apreciază însă că provocarea nu este atât aceea de a forma jurnaliști într-o anumită limbă, ci aceea de a forma aceste cadre pentru a fi buni jurnaliști în raport cu standardele mass-media generale. Miza fiind astfel creșterea calității produsului jurnalist, indiferent de limbă.

2. Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau a siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii crimei, al protecției sănătății sau a moralei, al protecției reputației sau a drepturilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidentiale, sau pentru garantarea autorității și a imparțialității puterii judecătorești.

Paragraful 2 al Articolului 11 al Cartei este preluat în egală măsură pentru toate limbile incluse în Partea a III-a. În ceea ce privește punerea în practică a acestui paragraf putem afirma că nu există în România restricții legate de recepția directă de emisiuni radio-TV sau de difuzarea de materiale de presă scrisă în limbile regionale și minoritare.

În conformitate cu *Legea nr. 504/2002 - Legea Audiovizualului*, Art. 82, alineatul (4), *în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective. Aceeași lege reglementează condițiile de retransmisie a programelor de radio și televiziune difuzate pe teritoriul altor țări, care în principiu poate fi realizată în baza unei autorizări prealabile din partea Consiliului Național al Audiovizualului. Retransmisia de*

programe din țări ale Uniunii Europene (care nu sunt supuse unor restricții în țara de proveniență) și a celor din state cu care România a încheiat un acord internațional de liberă retransmisie în domeniul audiovizualului este liberă și nu necesită o autorizare prealabilă.

Este relevant de menționat aici faptul că în unele zone, operatorii de televiziune prin cablu includ în pachetele de programe pe care le oferă abonaților lor și canale ale țărilor învecinate, facilitând astfel accesul populației vorbitoare a acestor limbi de pe teritoriul României la programe TV în limbile materne ale minorităților etnice.

Ca studiu de caz, am solicitat unui operator de TV cablu informații despre modul de preluare și redare prin cablu a posturilor TV de limba maghiară în cazul județului Harghita, județ în care populația maghiară reprezintă 84,61 %:

- În momentul de față compania oferă două tipuri de transmisii: transmisia analogică și cea digitală. În cadrul transmisiei analogice, din 57 de canale, sunt difuzate 14 canale în limba maghiară și 11 canale cu voce maghiară. Pentru transmisiile digitale există 3 pachete de programe (*Small, Medium, Large*) în funcție de preferințe și de preț. Pentru cel mai mic pachet (*Small*) abonatul primește 60 de canale. Pachetul mediu cuprinde canalele din pachetul *Small* + 48 canale din care 5 canale sunt în limba maghiară și 13 canale cu voce maghiară. Pachetul de bază oferă un singur canal în limba maghiară, Televiziunea Duna.
- Există un pachet adițional opțional, special pentru telespectatorii maghiari: Pachet UPC Pannonia, care cuprinde 10 canale în limba maghiară (Film+, Film +2, Poen, Sorozat+, Reflektor, Cool TV, RTL Klub, Sportklub, Sportklub+, DoQ).
- Canalele în limba maghiară sunt preluări din Ungaria, iar canalele cu voce maghiară sunt canale internaționale.
- Există și un canal local, Televiziunea Digital, care difuzează emisiuni doar în limba maghiară.
- Politica operatorului de cablu cu privire la limba de difuzare în județul Harghita se modifică în funcție de componența etnică. În localitățile unde populația maghiară depășește 90%, de exemplu Odorheiu-Secuiesc, limba de difuzare a posturilor internaționale (*Discovery, Animal Planet* etc.) este limba maghiară.

Membrii minorităților care locuiesc în zonele de graniță urmăresc cel mai adesea emisiunile radiourilor și televiziunilor din țara mamă. Reprezentantul comunității de ruși-lipoveni menționează existența unor dificultăți în preluarea de emisiuni ale televiziunilor de limbă rusă din afara țării de către operatorii de cablu, dificultăți care nu țin de dreptul de transmisie al emisiunilor, ci de condițiile impuse de Consiliul Național al Audiovizualului.

3. Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

Acest paragraf, asumat pentru toate limbile regionale și minoritare din Partea a III-a a Cartei, implică asigurarea reprezentării vorbitorilor acestor limbi în structurile publice de reglementare a activității mass-media.

Un astfel de organism este Consiliul Național al Audiovizualului (CNA). CNA este unica autoritate de reglementare în domeniul programelor audiovizuale, o instituție publică autonomă aflată sub control parlamentar, condusă de un consiliu format din 11 membri. Aceștia sunt numiți, pentru un mandat de șase ani, de Parlamentul României, la propunerea Senatului (3), a Camerei Deputaților (3), a Președintelui României (2) și a Guvernului (3). Deși legea de reglementare a activității CNA (Legea Audiovizualului) nu prevede în mod explicit prezența unor reprezentanți ai minorităților naționale sau ai vorbitorilor limbilor minoritare în componența Consiliului, de-a lungul istoriei de funcționare a acestui organism acesta a inclus cel puțin un membru aparținând minorităților naționale.

În ceea ce privește guvernarea serviciilor publice de radio și televiziune, *Legea nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune* prevede în Art. 19 că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două instituții sunt desemnați de Parlament, grupurile parlamentare ale minorităților naționale fiind abilitate pentru nominalizarea unui membru pentru aceste consilii. Prin aceeași lege, Art. 35, se prevede că, în cazul în care studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Internetul – un mijloc de comunicare nereglementat de Carta limbilor regionale și minoritare

Una dintre criticile aduse în special de experții din domeniul mass-media este aceea că textul Cartei nu face referire la internet. Fără îndoială internetul ridică o serie întreagă de probleme: este un canal nereglementat sau foarte puțin reglementat, autenticitatea și corectitudinea informației *web* este greu de verificat etc.

Cu toate acestea, odată cu creșterea și diversificarea utilizării internetului numărul consumatorilor constanți de mass-media *online* crește la rândul său, relevanța acestui canal pentru facilitarea accesului vorbitorilor unei limbi minoritare sau regionale la conținut mass-media – presă scrisă, audio și video – devenind de necontestat.

Rata de penetrare a internetului în România a ajuns în martie 2009 la 33.4 % din totalul populației, reprezentând 7.430.000 de utilizatori, conform datelor Internet

*World Stats*⁶. Iar rata de creștere a utilizării internetului pentru perioada 2000-2008 este de peste 800%, una dintre cele mai ridicate din Europa.

Internetul oferă posibilitatea delocalizării accesului la conținut, un *website* fiind – în lipsa unor restricții tehnice sau a cenzurii – accesibil din orice loc din lume. Acest lucru comportă pentru livrarea de conținut mass-media în limbile minoritare și regionale pe de o parte un avantaj, acela de a face posibilă accesarea unor publicații din țările învecinate care utilizează aceste limbi și pe de altă parte dezavantaje legate de relevanța informației pentru comunitatea locală.

Costurile de dezvoltare a unor publicații sau canale mass-media *online* sunt scăzute în comparație cu mass-media tradițională.

Având în vedere aceste considerente, încurajarea publicațiilor *online* – portaluri informative sau ediții *online* ale unor publicații scrise, radiouri *online* și posturi TV *online* sau *site-uri web* care să permită vizionarea *online* a unor emisiuni TV ar trebui să fie o componentă a strategiilor prin care un stat își asumă să ofere protecție și sprijin limbilor minoritare și regionale.

În ceea ce privește utilizarea în prezent a internetului pentru a oferi sau facilita în România accesul la conținut mass-media în limbile regionale sau minoritare, putem spune că o mai mare conștientizare a potențialului acestui canal există la nivelul inițiativelor private.

Aproape toate posturile de radio comerciale de limbă maghiară pot fi ascultate online. Portalul mass-media de limbă maghiară Transindex – www.transindex.ro – are o audiență de circa 12.000 de vizitatori unici pe zi, aproximativ dublu față de tirajele cotidianelor de limba maghiară.

O parte dintre comunitățile mici, în special cele care nu sunt grupate fizic în același spațiu, conștientizând necesitatea ca vorbitorii acestor limbi să aibă acces la produsele mass-media realizate în limba maternă – mai ales în condițiile în care acestea sunt puține/timpuri scurte de emisie și difuzate la ore mai puțin favorabile populației active – au dezvoltat pagini de *web* pe care arhivează tot conținutul mass-media în limba respectivă – de la articolele din reviste, până la emisiunile de radio și TV.

⁶ <http://www.internetworldstats.com/stats9.htm#eu>, (accesat la 16.08.2009)

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Considerații generale

Pentru implementarea „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare” România nu a adoptat alte acte normative decât cele aflate deja în vigoare. Astfel, la momentul elaborării Legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația existentă. Prin ratificarea Cartei, România asigură protecția drepturilor lingvistice printr-un instrument european care este mult mai stabil decât legislația internă, vulnerabilă politic, oferind practic o dublă protecție.

Beneficiile ratificării Cartei sunt diferențiate în funcție de limbi. Limbile cu un număr mare de utilizatori se bucură, datorită mecanismelor de implementare și monitorizare a Cartei, de îmbunătățiri cum ar fi dezvoltarea în cadrul diferitelor ministere a unor instrumente statistice, formulare, o mai mare atenție la punerea în practică a drepturilor garantate de lege. În cazul minorităților mici există numeroase cazuri în care membrii comunităților nu mai vorbesc curent limba maternă și o parte a drepturilor lingvistice garantate de Cartă rămân nevalorificate.

La acest nivel o primă critică adresată autorităților române de către specialiștii consultați este aceea că adoptarea Cartei nu a fost urmată de o campanie publică de informare și promovare a prevederilor acestui document, astfel încât și membrii comunităților să fie conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice, dar și pentru ca instituțiile publice abilitate cu asigurarea implementării prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite.

Partea a doua a Cartei definește principii generale de protecție lingvistică pe care țara semnatară se angajează să le respecte pentru ansamblul limbilor minoritare și regionale. Partea a treia, aplicabilă unui număr de 10 limbi, extinde și particularizează aceste drepturi. Există solicitări din partea comunității tătare de a schimba încadrarea limbilor vorbite de membrii lor din partea a doua, în partea a treia.

2. Observații referitoare la implementarea dispozițiilor Cartei în domeniul mijloacelor de comunicare

În general este agreat că dintre toate capitolele Cartei, domeniul mass-media este cel care ridică cele mai puține probleme de implementare. Pe baza analizei prezentate mai sus putem afirma că, în cea mai mare parte, România respectă angajamentele asumate de protecție a limbilor minoritare și regionale prin mijloacele de comunicare în masă.

Există însă o serie de aspecte care pot fi optimizate sau a căror situație actuală nu confirmă o asumare completă a cartei.

Un aspect adus în discuție de reprezentanții minorităților este acela că prevederile Cartei sunt de ordin general, și nu oferă indicatori ai implementării acestora – număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut. De exemplu, în cazul minorității maghiare, care reprezintă 6,7% din populația țării, timpul alocat de posturile televiziunii publice pentru emisiuni în limba maghiară ajunge în jur de 4% din timpul total de emisie.

La nivelul numărului de publicații și emisiuni radio-TV situația mass-mediei în limbile minorităților naționale este bună. Pentru aproape toate limbile incluse în Cartă există atât presă scrisă, cât și producție audiovizuală. Dacă în general tirajele revistelor par a fi satisfăcătoare în raport cu cerea, în cazul emisiunilor de radio și TV adresate minorităților mici, timpii de emisie de 5-20 de minute lunar nu au cum să asigure condițiile protecției limbii.

Cea mai substanțială critică adusă protecției oferite prin prevederile Cartei este cea legată de calitatea și relevanța presei în limbile minoritare.

Mass-media în limbile minorităților nu funcționează – cu mici excepții privind publicații din zonele unde minoritatea maghiară reprezintă populația majoritară - după principii de piață. Acesta este o situație caracteristică pentru presa în limbile minoritare în aproape toate țările semnatare ale Cartei.

Veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Acest lucru impune o conștientă asumare din partea autorităților a rolului de co-finanțator al acestui segment de presă. În România o mare parte a presei scrise este sprijinită financiar, prin intermediul organizațiilor minorităților naționale, de Departamentul pentru Relații Interetnice. Zona audiovizuală este susținută prin serviciile publice de radiodifuziune și televiziune. În cazul mass-mediei private între sursele de finanțare se află și fonduri publice din țara mamă a respectivei minorități, oameni de afaceri din comunitate etc. În practică, această dependență financiară generează atât instabilitate – în unele cazuri regularitatea apariției unor publicații nu poate fi respectată – cât și vulnerabilitate la influențe politice sau interese economice. Rolul de „câine de pază” al mass-mediei este în cazul acestui segment de presă nonexistent sau foarte slab.

În cazul presei de limba maghiară, singura limbă minoritară cu o presă dezvoltată în sensul unei oferte mai largi pe fiecare segment media – mai multe publicații cotidiene și săptămânale, mai multe posturi de radio – situația este altfel nuanțată. Se simte la nivelul agendei editoriale o influență de natură politică, aflată în directă corelație cu structura acționariatului și sursele de finanțare, existând voci opuse în organe media diferite, însă subsumate direcțiilor politice din interiorul comunității maghiare.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiene județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiștii ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

Numărul redus de vorbitori ai unei limbi este un alt factor determinant pentru o presă care nu poate funcționa după principiile de piață. Tirajele publicațiilor și audiența emisiunilor radio și TV pentru minorități sunt scăzute. Tirajele publicațiilor sunt între câteva sute și 1.500 de exemplare pentru revistele editate de organizațiile minorităților, și cca. 2.000-6.000 de exemplare pentru publicațiile de limbă maghiară. Emisiunile în limbile minorităților difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii. Astfel, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR și SRR este justificată prin misiunea publică a acestor instituții și nu prin cotele de interes ale publicului.

Având în vedere obiectivul principal al Cartei, de a asigura protecția și dezvoltarea limbilor minoritare și regionale, probabil cel mai critic aspect este acela al conținutului producției de presă în aceste limbi și a nivelului de corelare a acestui conținut la realitatea socială a vorbitorilor. O limbă nu poate supraviețui în lipsa vorbitorilor ei, iar cultivarea utilizării limbii la un vorbitor nu poate face abstracție de interesele și nevoile acestuia. Iar din această perspectivă situația actuală a mass-mediei în limbile minorităților în România nu este una fericită.

Cauzele acestei relevanței scăzute a conținutului mass-media pentru vorbitorii limbilor minoritare sunt multiple. În primul rând, menționăm calitatea slabă a producțiilor, generată de lipsa de calificare jurnalistică a celei mai mari părți a echipelor redacționale. Din nou, excepția este presa în limba maghiară unde se poate vorbi fără rezerve de performanță profesională. Nivelul calitativ este influențat, pe de altă parte, și de standardele în general scăzute din sectorul mass-media în România. În al doilea rând, pentru a livra unui consumator media informații cât mai relevante, stabilirea agendei editoriale trebuie să fie făcută în strânsă legătură cu evenimentele de pe agenda comunității în care acesta trăiește. Iar din acest punct de vedere, este problematic faptul că editarea se face în general din locații centrale și regionale. Radioul și televiziunea publice au corespondenți colaboratori în câteva orașe din țară, însă bugetele reduse nu permit o mare mobilitate a echipelor de redacție. În al treilea rând, în cazul producțiilor radio și TV (cu excepția limbii maghiare) mai apar trei factori determinanți pentru tipul de conținut media - timpii de emisie, periodicitatea difuzării și orele de difuzare. În condițiile unor timpi reduși de emisie, cu o periodicitate săptămânală, bilunară sau lunară, se restrânge considerabil plaja de genuri journalistice care pot fi abordate – nu pot fi programate buletine de știri, emisiuni în direct etc. Din cauza orelor de difuzare mai puțin avantajoase –

stabilite pe criteriile audienței reduse – populația activă nu reprezintă decât o mică parte a audienței acestor emisiuni. Subiectele abordate rămân astfel de natură generală, legate în special de cultură, tradiții, evenimente culturale sau religioase, și mai puțin axate pe informare și analiză economică, politică și socială. Mai trebuie luate în calcul, când vorbim de relevanța scăzută a mass-mediei în limbile minoritare și bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii, buni cunoscători ai acestora, lucrând cu voluntari sau colaboratori care nu stăpânesc în mod necesar corect limba, precum și lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. Recomandări

- ✚ Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritate la capitolul mijloace de comunicare, o posibilă soluție ar fi **dezvoltarea unui grup consultativ format din experți ai mass-mediei** – publice și private – cu apariție/difuzare în limbile minorităților;
- ✚ **Realizarea unor studii de audiență și cercetări** cu privire la nevoile vorbitorilor de limbi minoritare;
- ✚ **Posibilele măsuri care pot fi adoptate pentru a sprijini îmbunătățirea mass-mediei trebuie tratate diferențiat.** Astfel, în cazul limbii maghiare o preocupare prioritară ar trebui să fie legată de încurajarea acelor mecanisme care să contribuie la dezvoltarea diversității de opinii reflectate în media – dezbateri publice, inițiative comune ale jurnaliștilor de limbă maghiară de a defini coduri de bune practici etc. În cazul minorităților mici un aspect prioritar este acela de a genera nevoia de consum mediatic – de exemplu în cazul etniei romilor unde numărul de vorbitori ai limbii române și de consumatori de presă este mult redus raportat la dimensiunile grupului etnic – reprezentativ pentru conservarea limbii. În cazul altor limbi minoritare optimizarea trebuie făcută în primul rând la nivelul accesibilității și relevanței, iar pentru acesta orientarea spre oportunitățile oferite de noile tehnologii este esențială. Soluția este în acest caz în implementarea de posturi/emisii de radio locale (FM) și utilizarea internetului.
- ✚ **Realizarea unor evaluări cu privire la calitatea limbilor regionale și minoritare folosite în presă** (așa cum CNA a realizat o monitorizare privind limba română);
- ✚ **Includerea internetului ca un instrument mass-media de creștere a protecției lingvistice** a limbilor minoritare și regionale;
- ✚ **Acordarea mai multor licențe de frecvențe radio FM pentru posturi de radio locale și regionale în limbile minorităților** – ca o măsură de creștere a accesului vorbitorilor acestor limbi la emisiuni în limba maternă (extinderea acoperirii geografice) și de a îmbunătăți calitatea și relevanța

produselor mass-media oferite vorbitorilor (informația locală fiind de interes mass-mediei);

- ✚ **Încurajarea posturilor publice care emit în limbile minorităților naționale să arhiveze *online* emisiunile realizate**, pentru a face accesibile aceste conținuturi și categoriilor de public care nu poate urmări aceste programe la orele de difuzare;
- ✚ Ca perspectivă, între soluțiile care ar optimiza protecția limbilor minoritare prin mass-media, reprezentanții minorităților pe care i-am consultat propun **înființarea unui post TV special pentru emisiunile în limbile minorităților naționale** care să permită difuzarea unor buletine de știri zilnice în mai multe limbi, și a altor materiale de interes pentru vorbitorii nativi; dat fiind faptul că acest tip de canal ar putea fi transmis doar prin satelit (acoperind circa trei sferturi din teritoriul țării), acest post ar trebui să funcționeze în paralel cu menținerea emisiunilor pe TVR1, care este recepționat de aproape toată populația;
- ✚ La un al doilea nivel, o măsură utilă din partea autorităților este **realizarea sau facilitarea realizării unui portal în care aceste emisiuni (sau *link-uri* la acestea) să fie centralizate și arhivate**. Această măsură ar contribui și la dezvoltarea unei baze de date valoroase cu privire la mass-media în limbile minorităților și la evenimentele și teme comunităților etnice din România.

Raportul de față a analizat modul în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, ratificat prin lege de Parlamentul României. Dat fiind că prevederile Cartei referitoare la mijloacele de comunicare sunt de ordin general și nu oferă indicatori clar definiți, monitorizarea a analizat câteva aspecte specifice domeniului (număr de posturi, timp de emisie, ore de difuzare, tip de conținut etc.). Astfel, raportul propune măsuri concrete de îmbunătățire a cadrului de implementare a Cartei, care ar putea conduce pe viitor inclusiv la o monitorizare mai adecvată a implementării acesteia.

Surse de informare și documentare utilizate

Surse de informare:

Recensământul populației, la <http://www.recensamant.ro/> (accesat la 05.07.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune - 2008, la <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf> (accesat la 7.08.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune - 2008, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf> (accesat la 10.08.2009)

Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com> (accesat la 16.08.2009)

Publicații ale minorităților naționale, Departamentul pentru Relații Interetnice, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii, (accesat la 10.08.2009)

Interviuri realizate cu:

1. Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România, Nădlac, jud. Arad
2. Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, București
3. Uniunea Ucrainenilor din România, București
4. Uniunea Croaților din România, Carașova, jud. Caraș-Severin
5. Uniunea Democrată Turcă din România, Constanța, jud. Constanța
6. Uniunea Democrată a Tătarilor Musulmani din România, Constanța, jud. Constanța
7. Forumul Democrat al Germanilor din România, Sibiu, jud. Sibiu
8. Uniunea Bulgarilor din Banat – România, Timișoara, jud. Timiș
9. Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, jud. Timiș
10. TVR Cluj
11. TVR București
12. TVR Timișoara
13. TVR Târgu-Mureș
14. Agenția de Monitorizare a Presei
15. Transindex
16. Erdély FM
17. Asociația Divers
18. Companie de difuzare televiziune prin cablu, jud. Harghita
19. Asociația Jurnaliștilor Maghiari din România (MÚRE)
20. Consiliul Național al Audiovizualului (CNA)
21. Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI)

Anexa nr. 1 - Durata emisiunilor în limbile minorităților la TVR

(Sursa: *Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune - 2008*, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf>)

1. Programarea emisiunilor în limba maghiară (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba maghiară produse de Secția Maghiară:

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR 1	Kronika	Luni	15:30-17:00	90min./75 min.	
		Marti	16:00-17:00	60min./50 min.	
TVR 2	Szieszta / Cafeneaua	Joi	15:00-17:00	60min./52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR 3	Emisiune în limba maghiară	Luni - Vineri	10:30-11:25	55min./48 min.	Titlu generic: “Toți Împreună”
TVR Cultural	Kultura	Joi	19:00-19:30 16:00-16:30	30min./28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba maghiară	Luni	14:30-15:30	60min./55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR 1, TVR 2 și TVR 3

2. Programarea emisiunilor în limba germană (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba germană produse de Secția Germană

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR 1	Akzente	Joi	15:30-17:00	90min./75 min.	
TVR 2	Emisiunea în limba germană	Marti	15:00-16:00	60min./52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR 3	Emisiune în limba germană	Luni	10:35-11:15	40min./34 min.	Titlu generic: „Toți Împreună”
TVR Cultural	Emisiune în limba germană	Vineri	16.30-17.00	30min./28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba germană	Luni	14:30-15:30	60min./55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR 1, TVR 2

3. Programarea emisiunilor în limbile minorităților la TVR 3 (nu include emisiunile în limba maghiară)

Durata emisiunilor în limbile minorităților naționale (altele decât maghiară) la TVR 3

LUNI				MARTI		MIERCURI		JOI		VINERI		
MINORITATEA				MINORITATEA	Ore	MINORITATEA	Ore	MINORITATEA	Ore	MINORITATEA	Ore	
R ROMI	GERMANI	RROMI	ALTE*	34 min.	SARBI	20 min.	RUȘI-LIPOV.	10 min.	UCRAINENI	20 min.	GERMANI	25 min.
					BULGARI	8 min.	TURCI	9 min.	CEHI	5 min.	SLOVACI	9 min.
					CROAȚI	6 min.	TĂTĂRI	9 min.	EVREI*	9 min.		
							GRECI	6 min.				
TOTAL				34 min.	TOTAL	34 min.	TOTAL	34 min.	TOTAL	34 min.	TOTAL	34 min.
TVR TM/TVR BUC/TVR CLUJ/TVR BUC				TVR TIMIȘOARA		TVR BUCUREȘTI		TVR CLUJ		TVR CLUJ/TVR TIMIȘ.		

NOTA: *Emisiunea pentru alte minoritati cu frecvența lunară se realizează în limba română și reflectă evenimentele din cadrul comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, ruteană și eventual evreiască. La realizarea emisiunii pot contribui cu materiale și alte studiouri decât cel din București.

Anexa nr. 2 – Durata emisiunilor în limbile minorităților la Radio, SRR

(Sursa: Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune - 2008, la

<http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>)

		Radio București	Radio Cluj	Radio Constanța	Radio Iași	Radio Timișoara	Radio Târgu- Mureș	Radio Reșița	Total minute
limbi din Partea III a Cartei	bulgară					30			30
	cehă					30		30	60
	croată							30	30
	germană	370				840	390	30	1630
	maghiară	380	1980			840	3000	30	6230
	ruso- lipoveană			60					60
	sârbă					840		30	870
	slovacă					60		30	90
	turcă			60					60
	ucraineană		15		10	30		30	85
limbi din Partea II a Cartei	armeană			60					60
	dialectul aromân			60					60
	greacă			60					60
	idiș				10				10
	italiană					60			60
	romani				10	30	45	30	115
	tătară			60					60

Anexa nr. 3 – Publicații ale minorităților naționale/în limbile minorităților naționale
(Sursa: DRI, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii)

Ziare centrale

- Romániai Magyar Szó – apare la București (în limba maghiară)
- Krónika – apare la Cluj, și este difuzat în întreaga țară (în limba maghiară)
- Allgemeine Deutsche Zeitung – apare la București (în limba germană)

Ziare județene

- în limba maghiară:
 - Szabadság – Cluj
 - Nepújság – Targu Mures
 - Hargita Népe – Miercurea Ciuc
 - Háromszék – Sfântu Gheorghe
 - Friss Újság – Satu Mare
 - Bihari Napló – Oradea
 - Nyugati Jelen – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara)

Săptămânale politico-economice

- în limba maghiară:
 - Brassói Lapok – Brașov
 - Erdélyi Napló – Cluj
 - Erdélyi Riport – Oradea
 - Új Szó – Timișoara
- în limba germană:
 - Hermannstädter Zeitung – Sibiu
 - Banater Zeitung – Timișoara
 - Karpaten Rundschau – Brașov
 - Debizz – București

Reviste culturale

- în limba maghiară:
 - Helikon – Cluj (săptămânal în limba maghiară)
 - A Het – Târgu-Mureș (săptămânal în limba maghiară)
 - Lato – Târgu-Mureș (revistă literară lunară în limba maghiară)
 - Korunk – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Szekelyfold – Miercurea Ciuc (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Muvelodes – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Kozoktatas – București (revistă pedagogică lunară)

- În limba germană:

Echo der Vortragsreibe – Reșița (revistă culturală lunară)

Der Punkt – revistă lunară pentru tineri

Publicații editate de organizațiile minorităților naționale

Prieteneul albanezului – București, bilingv

Ararat – București, armenii, în limba română

Nor Ghiank – București, în limba armeană

Nasa Glas – bulgarii din Banat, revistă politică

Literaturna Miseli – bulgarii din Banat, revistă literară

Hervatska – Carașova, croații

Grancica – Carașova, croații

Dialog cu timpul – București, elenii

Elpis – București, elenii, bilingv

Realitatea evreiască – București, trilingv: română, idiș, engleză

Curier F.D.G. R. – Sibiu (publicație politică bilunară)

Siamo di nuovo insieme – Iași, italienii

Polonus – Suceava, polonezii, bilingv

Asul de Trefla – București, romii

Romanothan – București, romii

Kitej Grad – Iași, rușii lipoveni, bilingv

Zorile – București, rușii lipoveni, bilingv

Nasa reci – Timișoara, sârbii

Knijeni jivot – Timișoara, sârbii, revistă literară

"Naje snahy" – slovacii

"Naje snahy plus " – slovacii, revistă literară

Karadeniz (Marea Neagră) – Constanța, tătarii turco-musulmani, bilingv

Lumea femeilor și Cas (Tânărul) – tătarii turco-musulmani

Hakses – Constanța, turcii, bilingv

Curierul ucrainean – București, ucrainenii, în limba română

Ukrainski Visnek – București, ucrainenii

Nas Holos – București, ucrainenii

Vilne Slovo – ucrainenii

Tzvonec – ucrainenii

Anexa nr 4 – Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată, actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune

ART. 4

(1) *Societatea Romana de Radiodifuziune și Societatea Romana de Televiziune, ca servicii publice în realizarea obiectivelor generale de informare, educație, divertisment, sunt obligate să prezinte, în mod obiectiv, imparțial, realitățile vieții social-politice și economice interne și internaționale, să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice, să promoveze, cu competența și exigența, valorile limbii române, ale creației autentice culturale, științifice, naționale și universale, ale minorităților naționale, precum și valorile democratice, civice, morale și sportive, să militeze pentru unitatea națională și independența țării, pentru cultivarea demnității umane, a adevărului și justiției.*

ART. 5

(4) *Societatea Romana de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune trebuie să rezerve o parte din spațiul de emisie partidelor politice reprezentate în Parlament. Timpul afectat partidelor politice nu poate depăși o sutime din întregul timp de emisie săptămânal. Repartizarea timpului de emisie pe partide politice se face în raport cu ponderea reprezentanților acestora în Parlament, luându-se în calcul o unitate de timp pentru fiecare parlamentar, inclusiv pentru reprezentanții minorităților naționale.*

ART. 7

(3) *Din creația europeană difuzată cel puțin 30% va fi creație românească, inclusiv creații specifice minorităților naționale.*

ART. 15

Societatea Româna de Radiodifuziune și Societatea Româna de Televiziune au, fiecare după profilul său, ca obiect de activitate:

a) realizarea programelor de radiodifuziune sau de televiziune în limba română, în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment;

ART. 19

(1) *Membrii Consiliului de administrație al Societății Române de Radiodifuziune, respectiv al Societății Române de Televiziune, sunt desemnați prin votul majorității deputaților și senatorilor în ședința comună a celor doua Camere.*

(2) *Listele de candidați se înaintează birourilor permanente ale celor doua Camere, după cum urmează:*

a) grupurile parlamentare reunite din cele doua Camere înaintează propuneri pentru 8 locuri, potrivit configurației politice și ponderii lor în Parlament;

b) Președintele României, pentru un loc;

c) Guvernul, pentru un loc;

d) personalul angajat al fiecărei societăți desemnează, prin vot secret, candidații pentru doua locuri, în cadrul unui scrutin organizat de conducerea societății respective;

e) grupurile parlamentare ale minorităților naționale, pentru un loc.

ART. 35

(2) *Dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.*

Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 - Legea audiovizualului

CAP. 2 Consiliul Național al Audiovizualului

ART. 10

(1) Consiliul Național al Audiovizualului (...) are obligația să asigure:

f) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și limbilor minorităților naționale;

ART. 17

(1) Consiliul este autorizat:

d) să emită, în aplicarea dispozițiilor prezentei legi, decizii cu caracter de norme de reglementare în vederea realizării atribuțiilor sale prevăzute expres în prezenta lege și, cu precădere, cu privire la:

- (...) urmărirea exprimării corecte în limba română și în limbile minorităților naționale;

ART. 82

(4) În localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective.

Decizii ale Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului)

Decizia nr.187 din 3 aprilie 2006 - privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual

ART. 76

În cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice, religioase sau sexuale se va prezenta și un punct de vedere al acestora.

Decizia nr. 403 din 30 iunie 2005 - privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală

Art. 8.

(2) (...) Consiliul Național al Audiovizualului decide asupra acordării licenței audiovizuale, luând în considerare și următoarele criterii de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe:

(...)

c) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și a limbilor minorităților naționale;

LEGEA nr. 3 din 28 martie 1974* Republicată - Legea presei din Republica Socialistă România**

ART. 4

În deplină concordanță cu politica partidului și statului de asigurare a unei reale egalități între toți cetățenii țării, oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sunt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă.